

LEKSIKALE GENVORDIGHEDER

En anmeldelse af *Politikens psykoanalytiske leksikon* af Stig Fhanér,
 oversat fra svensk af Hans Christian Fink.
 Politikens Forlag, 1991. 224 sider. Pris kr. 249,- indb.

Ole Andkjær Olsen

Bag den anonyme titel *Politikens psykoanalytiske leksikon* gemmer sig et leksikonarbejde fra 1989 af den svenske psykoanalytiker Stig Fhanér (1940-89). Forfatteren skriver i forordet, at han som forbilleder har haft Laplanche & Pontalis' *Vocabulaire de la psychanalyse* (1967) og Rycrofts *A Critical Dictionary of Psychoanalysis* (1968), og han kalder sit eget arbejde et kompromis mellem den »uoverskuelige« *Vocabulaire* og den »lovlig skematisk« *Dictionary*. Inden jeg omtaler bogen nærmere, vil jeg se lidt på den psykoanalytiske leksikonsituation i Danmark.

Fra 1967 stammer en sand kuriositet på feltet, nemlig *Psykoanalytisk Leksikon* med undertitlen *En alfabetisk oversigt over Erik Carstens' begreber* skrevet af Erik Carstens og Jørgen Sønderø. Undertitlen er vigtig, for som forfatterne skriver i forordet, har de af forskellige grunde udeladt Freuds begreber fra fremstillingen. Ganske vist er der medtaget en hel del Freud-begreber, men de udsættes alle for Carstens' bedrevidende kritik og radikale omdefinering, så noget af almen interesse er der ikke at finde. Da Carstens' samlede forfatterskab for et par år siden kunne købes til en billig penge i Det kongelige Biblioteks garderobe, så de fleste det vist også som et ophørsudsalg for den Carstens'ske teori og skole i det hele taget.

Det internationale hovedværk på området er uden enhver tvivl Laplanche & Pontalis' *Vocabulaire*, der kun har udgivelsesåret til fælles med Carstens & Sønderøs produkt. Jeg tilbød selv i 1974 Gyldendal at lave en dansk oversættelse af *Vocabulaire*, men efter mange overvejelser sagde forlaget nej tak med henvisning til den økonomiske risiko. Siden da er jeg jævnligt stødt på planer om en dansk *Vocabulaire*-oversættelse, men som tiden er gået, er jeg selv blev mindre varm på tanken, for naturligvis har også dette store værk sine historiske begrænsninger. Samarbejdet mellem de to forfattere er for længst ophørt, hvorfor der aldrig er kommet en revideret udgave, og et kvart århundrede er meget at have på bagen på dette felt.

Særligt påfaldende er det, at Laplanche & Pontalis kun valgte at medtage godt tre hundrede opslagsord. De blev til gengæld behandlet overmåde grundigt, så man ikke blot fik de relevante henvisninger til Freud og en diskussion og problematisering af begrebsindholdet, men også særdeles interessante bud på nyfortolkning af ellers – syntes man – velkendte be-

greber. Det var en slags undervisning i, hvordan man læste Freud, og det var stærkt tiltrængt i netop den periode, hvor mange betragtede Freud-læsning som et overstået stadium i psykoanalysens historie.

Begrænsningen er først og fremmest, at psykoanalysen efter Freud – med Melanie Klein og Jacques Lacan som markante undtagelser – næsten ikke er repræsenteret, og denne begrænsning er naturligvis ikke blevet mindre synlig med årene. Personligt kan jeg heller ikke, når jeg læser i værket, lade være med at gætte på, hvem der har skrevet hvad, og tvedele artiklerne i Laplanche, der er de egentligt dybdobørende og nybrydende, og Pontalis', der er mere konventionelle, overfladisk klassificerende og uden bid.

Faktum er, at det første egentligt psykoanalytiske leksikon på dansk blev bind 2 af Jørgen Dines Johansens *Psykoanalyse, litteratur, tekstteori* fra 1977. Heri er der kun ca. halvt så mange opslagsord som hos Laplanche & Pontalis, men til gengæld fordeler de sig mere jævnt over ældre og nyere psykoanalytisk litteratur. Det specielle er den kraftige vægtning af sprogvidenskabelige og semiotiske begreber, et valg, der skyldes, at leksikonnet havde som funktion at hjælpe læserne af bind 1 – en række oversatte artikler om psykoanalysen som hjælpevidenskab inden for litteratur- og sprogvidenskab – med forståelsen af både de psykoanalytiske og de tekstteoretiske begreber. Således er der begreber med, som man normalt ikke ville vente at finde i et psykoanalytisk leksikon, mens andre er udeladt, fordi de ikke forekommer i artikelsamlingen. Trods denne begrænsning har bogen i høj grad opfyldt sin funktion, og jeg har gennem årene set mange lasede eksemplarer, der vidner om flittig brug. I 1986 kunne der således også komme en ny, let revideret udgave af værkets leksikondel alene under den velvalgte titel *Lille psykoanalytisk leksikon*.

Hvad har Stig Fhanér så at byde på i 1989? Selv opfatter han det som nævnt som et kompromis mellem Laplanche & Pontalis på den ene side og Rycroft på den anden, men reelt er det dog kun kortformen, der minder om Rycroft. Jeg vil vove den påstand, at bogen i det vesentlige er fremkommet ved *afskrivning* af Laplanche & Pontalis, afskrivning plus forkortelse til ca. en tredjedel af omfanget. Afskrivningen viser sig ved, at det er omtrent de samme ca. tre hundrede opslagsord, der er medtaget. For størstedelen af ordenes vedkommende er det næsten ordret de samme indledende definitioner, der bruges, de samme temaer, der tages op, og de samme Freud-citater, der hentes frem. Forkortelsen viser sig på den anden side ved det totale fravær af analyse, diskussion og selvstændig stillingtagen. Nyere synspunkter klares i reglen med et par hurtige litteturhenvvisninger.

Afskriveriet giver sig af og til komiske udslag, som når det siges, at Freud anvender termen »libidoens bevægelighed« som synonym med »libidoens klæbrighed« (s. 101). Laplanche & Pontalis skriver korrekt, at de to begreber er modsætninger, men henviser i artiklen om »plasticitet« (»bevægelighed«) læseren til de uddybende betragtninger, der findes i artiklen om

»klæbrighed«, og det har Fhanér i forbifarten læst som udtryk for, at begreberne var synonyme.

Hvad man i ganske særlig grad savner, er mindst et par hundrede begreber fra nyere psykoanalyse. Som hos Laplanche & Pontalis er kun Klein og Lacan så nogenlunde repræsenteret (endda med mange huller), men der er unægtelig andre forfattere, som har skabt vigtige termer, termer, der i dag desuden er et langt større behov for at få forklaret end de klassiske Freud'ske, som jo efterhånden er godt dækket ind i dansk psykoanalytisk litteratur. Lad mig nævne nogle stykker: action language (handle- el. handlingssprog), adaptation (el. tilpasning), alfa- og beta-elementer (hos Bion), autisme (normal autistisk udviklingsfase), autonomi (jeg-autonomi), almagt (el. omnipotens, som nogle foretrækker), container, delegation, desymbolisering, gentilnærmelse (el. rapprochement), god nok (eller tilstrækkeligt god) moder, grundbrist (basic fault), holding, idealiseret forældreimago, indre/ydre objekt, kliché, kollusion, kropsjeg, primær kærlighed, protosymbol, selv (og sammensætninger som grandios selv, falsk selv, sandt selv, selvobjekt), separation – individuation, spaltning (el. splitting), subjekt, symbiose (normal symbiotisk udviklingsfase), øvelsesfase.

Et kapitel for sig er brugen af skemaer og modeller. S. 47 modificeres Freuds model fra *Drømmetydning* på en måde, der i sin konsekvens ville umuliggøre indplaceringen af regression og sekundær bearbejdning, og s. 94 går det ud over den ætiologiske model fra forelæsningerne, hvor både modellens struktur og teksten er revideret: Freuds »Tilfældig oplevelse (traumatisk)« bliver således til »Frustration p.g.a. traume« (det kan tilføjes, at der også har været en grov fejl i modellen i *samlige* danske udgaver af forelæsningerne, inklusive den seneste fra 1990). Tre modeller (s. 41, 53, 95), der gengiver de dynamiske forhold omkring drømme- og symptomdannelse, må for mig at se være taget fra K. B. Madsens *Psykologiens historie i videnskabsteoretisk perspektiv* (1986) eller evt. fra en fremstilling af samme tematik hos Carl Lesche og Ellen Stjernholm Madsen, som K. B. Madsen anfører som sin kilde, men der henvises hverken til Madsen eller Lesche, end ikke i bogens litteraturliste. Det samme gælder modellen s. 180 over forholdet mellem det, jeg og over-jeg. Den findes identisk i Ib Lunaus *Sexualitet og samvær* (1984), som der heller ikke henvises til. Fhanér skriver tilmed om modellen, at »jeg har forsøgt at ...« Et større skema over partialdrifternes udviklingsfaser (s. 135) er taget fra Simo Køppes og min *Freuds psykoanalyse* (1981), dog med beskæring af den søjle, der – ved siden af driftens kilde og mål – gælder driftens objekt. Vi er ganske vist på hans litteraturliste, men p.g.a. en anden henvisning. Også skemaet over Freuds sygdomsklassifikation (s. 117) er i det væsentlige kopieret fra *Freuds psykoanalyse* – ligeledes uden kildeangivelse.

Den danske bearbejdelse er foretaget af Hans Christian Fink, og i betragtning af at henvisninger til fremmedsprogede citater hos Fhanér sker til *engelske* udgaver (herunder engelske Freud-oversættelser!!), har han ydet et sandt Herkules-arbejde ved – via den tyske original – at finde even-

tuelle danske oversættelser og citere fra dem. Det er desværre alt for sjældent, at oversættere går så samvittighedsfuldt til værks. Der eksisterer ikke på dansk nogen alment anerkendt psykoanalytisk terminologi, og det er et generelt problem, som også præger denne oversættelse, men for de allerflestes termers vedkommende kan valgene forsvares som mulige, og i enkelte tilfælde er der for en sikkerheds skyld tilføjet en ekstra valgmulighed i parentes, f.eks. *besætning (katexis)*. Som egentlige forbiere vil jeg vurdere *anskuelse* i stedet for *fremstillelighed* for det tyske *Darstellbarkeit*, *tilfredsstillelseslyst* i stedet for *slutlyst* for det tyske *Endlust* og *introjicering* i stedet for *introjektion* for det tyske *Introjektion*, men det er småting.

Bogen er smukt produceret, og der er nyttige registre, hvor man kan slå tyske, engelske og franske termer op og finde deres danske ækvivalenter. Formatet med to spalter er tiltalende, men der er desværre et hav af småfejl, som kunne have været fundet ved en kvalificeret korrekturlæsning (det er især navne og udenlandske termer, der ofte er stavet galt). Blev det sammen med nogle af de andre ting, jeg har nævnt, rettet i et eventuelt kommende oplag, ville man stå med en bog, der – ikke mindst i kraft af sine mange lånte fjer – havde en vis anvendelighed.